UN PRODUS AL BILINGVISMULUI ROMÂNO-UCRAINEAN: *PROFESOR ŞCOLAR*

Helga BOGDAN OPREA
Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti

1. În limba română se admite existența a două omonime: *şcolar*$_1$, care se foloseşte ca adjectiv, şi *şcolar*$_2$, substantiv sinonim cu *elev* şi – mai ales în trecut – sinonim şi cu termenul *discipol*. Ca adjectiv, *şcolar* are sensul „care ține de şcoală, care priveşte şcoala sau pe şcolari" şi este considerat în DLR, Serie nouă, Tomul XI, Partea 1, Litera *Ş*, la p. 50, col 2 (s.v. *şcolar*$_1$) un împrumut exclusiv din fr. *scolaire* (adaptat după *şcoală*), nu însă şi din lat. *scholaris*. Acesta din urmă este acceptat şi în SDLR, la p. 1277, col. 2, s.v. (2) *şcolar, -ă* adj., fiind singurul etimon indicat şi de TDRG, Band 3, Lieferung 22, adică vol. 3, fascicula 22, unde prezența lui *ş* inițial este pusă la p. 1389, col. 1 (s.v. *şcolar*^{2} adj) pe seama aceluiaşi cuvânt românesc *şcoală*. Ca substantiv, *şcolar* este socotit în acelaşi DLR, la p. 51, col. 1 (s.v. *şcolar*$_2$) o creație internă a limbii române, fiind explicat ca derivat cu sufixul *-ar* de la cuvântul de bază *şcoală*. Celelalte două dicționare amintite mai sus nu uită să îl compare şi cu termeni din limbile vorbite de populațiile învecinate cu noi (cf. sârb. *škola*r, rus., rut. *školéár*, grafiat *školjar* în TDRG, la p. 1389, col. 1, s.v. *şcolar*^{1} sm), ba chiar şi cu fr. *écolier*, etimon înregistrat în SDLR, p. 1277, col. 2, s.v. (1) *şcolar* m. De menționat că în limba franceză mai există şi un substantiv masculin de forma *scolaire*$_2$, glosat „enfant d' âge scolaire" în LAROUSSE, la p. 922, col. 3 (s.v.).

2. Adjectivul românesc *şcolar* nu apare însă în procesul comunicării numai ca unitate lexicală autonomă, ci şi ca parte componentă în structura unor îmbinări lexicale cu caracter stabil, cele mai multe fiind sintagme terminologice pe care româna le-a împrumutat sau, cel mai des, le-a calchiat parțial după sintagmele corespunzătoare din limba franceză (cf. *âge scolaire, années scolaires, batîments scolaires, manuels scolaires, programmes scolaires, succès scolaires* etc., inserate în LEXIS, la p. 1620, col. 2, s.v. *scolaire*) ori le-a calchiat – cel mai adesea total – după modele corespunzătoare din limba rusă (cf. *disciplină şcolară*, în rusă: *щкольная дисциплина*, *rechizite şcolare*, în rusă: *щкольныe принадлежности*, *comitet/ consiliu şcolar*, în rusă: *школьный комитет/ совет*, *vârstă şcolară*, în rusă: *щкольный возраст* etc., echivalate astfel în DRR, la p. 1388, col. 2 (s.v. *şcolar*$_2$ adj.).

Din categoria acestor unități frazeologice sau semifrazeologisme, ultimele în sensul de sintagme terminologice care constituie echivalente potențiale ale unor cuvinte şi prin care se exprimă diverse noțiuni, fac parte mai multe structuri nominale utilizate foarte des în mediul şcolar românesc, mai ales în cel preuniversitar: *an şcolar, comitet/ consiliu şcolar, disciplină şcolară*, *inspector şcolar, învățământ şcolar, manuale/ cărți şcolare, programă şcolară, rechizite şcolare, regulament şcolar, revizor şcolar, serbare şcolară, uniformă şcolară, unitate şcolară, vârstă şcolară (mică, medie* sau *mare), viață şcolară* etc.

BDD-V1673 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:06:25 UTC)

În categoria lor nu se regăseşte însă o îmbinare lexicală de forma *profesor şcolar*, care nu ar trebui să se mai folosească în limba română, nici în procesul comunicării orale şi mai ales nici în scris, din considerentele pe care le vom menționa în continuare. Sintagma *profesor şcolar* nu se întâlneşte la nivelul limbii române literare, ci, aşa cum ne-a confirmat acad. Alexandrina Cernov, este atestată cu preponderență în limba română vorbită în zonele locuite de românii din Republica Ucraina: oraşul Cernăuți şi împrejurimile.

Indubitabil, punctul de plecare al îmbinării lexicale *profesor şcolar* îl reprezintă sintagma rusească pleonastică *школьный учитель*, deoarece rus. *учитель* înseamnă chiar „**profesor** care predă într-o **şcoală medie** (la gimnaziu sau la liceu)", în comparație cu rus. *профессор* care s-a specializat pentru desemnarea unui **cadru didactic de la universitate** (subl. n.). Aceste delimitări sunt făcute de GALPERIN, vol. 2 (M–Z), la p. 398, col. 2 (s.v. *school-teacher*) şi la p. 258, col. 3 (s.v. *professor*).

Cu aceeaşi semnificație, sintagma rusească *школьный учитель* a fost preluată şi în limba ucraineană, unde se foloseşte o structură de tipul *шкільний вчитель*, informație de pe site-ul http://www.dictionar.us/roman-ucrainian/ pe care l-am consultat în data de 27.10.2015, la 16:10.

3. Chiar dacă îşi găseşte o justificare în sistemul limbii bazată pe analogia cu *profesor universitar* şi nu ia la noi forma unei structuri pleonastice, aşa cum se întâmplă în limba rusă şi, implicit, în ucraineană, îmbinarea lexicală *profesor şcolar* trebuie evitată în limba română din cauza ambiguității pe care ar genera-o prezența unui termen ca *şcolar* alături de substantivul *profesor* şi înlocuită cu o altă structură nominală în care acest substantiv să fie urmat de una dintre perifrazele: *care predă la şcoală, de şcoală (generală), din şcoala generală* sau *din învățământul preuniversitar (gimnazial, liceal)*. Pornind de la oricare dintre ele, se poate ajunge la titluri didactice mai concrete ca *profesor de gimnaziu* sau *profesor de liceu*, nu însă şi la *profesor gimnazial* sau *profesor liceal*, cu atât mai puțin la *profesor şcolar*.

Că aşa au stat lucrurile şi în trecut o dovedeşte însăşi prezența în sistemul de învățământ românesc dintr-o perioadă destul de îndepărtată a denumirii perifrastice *profesori de pe la şcolile secundare*, care este atestată în DLR, Serie nouă, Tomul VIII, Partea a 5-a, Litera *P (presin – puzzolana)*, la p. 1584, col. 1 (s.v. *profesor*). Unei perifraze cu asemenea structură îi corespunde, în mod absolut firesc, o sintagmă de tipul *profesor secundar*, care este explicată în felul următor în aceeaşi lucrare lexicografică, DLR, Serie nouă, Tomul X, Partea a 2-a, Litera *S (scladă – semânțărie)*, la p. 630, col. 2 (s.v. *secundar*): „(La noi ieşit din uz) profesorul (de cursul) secundar", unde *curs secundar* sau *şcoală secundară* desemnează o „şcoală de învățământ secundar" ori „(învechit) de învățătură secundară", ca „treaptă a învățământului public care continuă învățământul primar" sau ca formă a „învățământului mediu", acesta din urmă reprezentat, conform aceluiaşi dicționar tezaur al limbii române, de „gimnaziu, liceu, şcoală medie".

Denumirea/ sintagma *profesor secundar* se regăseşte şi în DLFR, fiind folosită la p. 128, col. 2 (s.v. *Ghibănescu, Gheorghe*), la p. 226, col. 2 (s.v. *Scurtu, Vasile*), respectiv la p. 246, col. 1 (s.v. *Țepelea, Gabriel*) cu referire la activitatea unor istorici, lingvişti şi filologi români ca Gh. Ghibănescu, Vasile Scurtu sau Gabriel Țepelea.

Înainte de a prezenta care este situația actuală, reproducem următorul comentariu, foarte important din punctul nostru de vedere, pe care îl face August Scriban în SDLR, la p. 1059, col. 1 (s.v. *profesor*) cu privire la sistemul de învățământ românesc din vremea sa: „Oficial *profesor* se zice numai celora universitari şi secundari care predau o ştiință. Celor care predau o artă ori o dexteritate li se zice *maeştri* la şcoale secundare ori primare, şi *profesori* numai la conservator şi şcoală specială de pictură ori sculptură. Celor de la şcoala primară urbană li se zice *institutori*, celor de la şcoale primare rurale *învățători*. Lumea le zice tuturor *profesori*".

BDD-V1673 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:06:25 UTC)

4. Odată cu schimbarea politicilor educaționale şi a filosofiei procesului instructiv-educativ din România, locul multor denumiri de acest fel (*profesor secundar*, *maestru*) a fost luat de alte sintagme prin care urmau să fie indicate (noi) atribuții şi grade didactice din învățământul preuniversitar şi universitar românesc.

Astăzi, indiferent de nivel (gimnazial ori liceal) sau de ciclul curricular, cum i se spune mai nou, se vorbeşte în mediul preuniversitar despre profesor şi atât, nicidecum despre statutul ori funcția de *profesor şcolar*.

Nu încape nicio îndoială că la aceasta din urmă se putea ajunge şi printr-o analogie cu *profesor universitar*, însă fenomenul invocat nu anulează nicidecum ambiguitățile pe care le generează sintagma *profesor şcolar* în momentul când face cunoştință cu ea un român care nu locuieşte într-o zonă caracterizată prin bilingvism român-ucrainean sau român-rus: *profesor de şcoală, profesor de felul unui şcolar, profesor şi şcolar (adică elev) în acelaşi timp?*

Ne exprimăm de aceea dezacordul față de prezența ei în actul vorbirii şi, mai cu seamă, în exprimarea scrisă şi avem speranța că într-un viitor nu foarte îndepărtat ea va fi eliminată definitiv din procesul comunicării verbale, inclusiv din limbajul presei scrise şi audio-vizuale din orice zonă unde trăiesc vorbitori de limba română.

BIBLIOGRAFIE

SIGLE ŞI ABREVIERI LEXICOGRAFICE

DLFR = Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingvişti şi filologi români*, Bucureşti, Editura Albatros, 1978, p. 128, col. 2, s.v. *Ghibănescu, Gheorghe*, p. 226, col. 2, s.v. *Scurtu, Vasile* şi p. 246, col. 1, s.v. *Țepelea, Gabriel*.

DLR = *Dicționarul limbii române*, Serie nouă, Tomul VIII, Partea a 5-a, Litera *P (presin – puzzolana)*, Editura Academiei RSR, 1984, la p. 1584, col. 1, s.v. *profesor*, Tomul X, Partea a 2-a, Litera *S (scladă – semânțărie)*, Editura Academiei RSR, 1987, la p. 630, col. 2, s.v. *secundar* şi Tomul XI, Partea 1, Litera *Ş*, Editura Academiei RSR, 1978, p. 50, col 2, s.v. *şcolar*$_1$ şi p. 51, col. 1, s.v. *şcolar*$_2$.

DRR = *Dicționar român-rus* de Prof. dr. Gheorghe Bolocan, Tatiana Medvedev, Tatiana Voronțova, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, Editura „Limba rusă", Moscova, 1980, p. 1103, col. 2, s.v. *profesor* şi p. 1388, col. 2, s.v. *şcolar*$_2$ adj.

GALPERIN = *Болъшой англо-русский словаръ в двух томак/ New English-Russian Dictionary in two volumes*, Edited by Professor I. R. Galperin, Phil. Dr., Second Stereotype Edition, Moscow, Russian Language Publishers, 1977, vol. 2 (M–Z), p. 398, col. 2, s.v. *school-teacher* şi p. 258, col. 3, s.v. *professor*.

LAROUSSE = *Le petit Larousse illustré en couleurs*, Paris, Larousse, 2006, p. 922, col. 3, s.v. *scolaire*$_2$.

LEXIS = *Dictionnaire de la langue française*, sous la direction de Jean Dubois, Paris, Larousse, 1975, p. 1620, col. 2, s.v. *scolaire*.

SDLR = August Scriban, *Dicționaru limbii românești*, Ediținea întâia, Iaşi, 1939, p. 1059, col. 1, s.v. *profesor* şi p. 1277, col. 2, s.v. (1) *şcolar* m. şi (2) *şcolar, -ă* adj.

TDRG = Hariton Tiktin, *Rumänisches-Deutsches Wörterbuch*, Band 3, Lieferung 22, Bukarest, 1914, p. 1389, col. 1, s.v. *şcolar*^{1} sm şi *şcolar*^{2} adj.

RESURSĂ ELECTRONICĂ

http://www.dictionar.us/roman-ucrainian/ (27.10. 2015, 16:10).

BDD-V1673 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 06:06:25 UTC)